

І.М. Вигівська, к.е.н., доц.

Житомирський державний технологічний університет

В.К. Макарович, к.е.н.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ДІЯЛЬНОСТІ ФАКТОРИНГОВОЇ КОМПАНІЇ: РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД

У роботі з метою вирішення проблеми раціональної організації бухгалтерського обліку факторингової діяльності виділено види факторингових операцій, які характерні системі бухгалтерського обліку факторингової компанії, та визначено їх місце в даній системі. Представлено ряд рекомендованих положень, які обов'язково повинні бути закріплені в обліковій політиці підприємства-фактора. На підставі виявлення найбільш суттєвих положень договору факторингу запропоновано лімітування обсягів фінансування залежно від виду факторингу. Розроблено матрицю ризиків факторингового бізнесу задля підвищення ефективності управління ними та удосконалення бухгалтерського обліку операцій, зумовлених методами управління ризиками. Запропоновано ведення бухгалтерського обліку факторингової компанії з врахування наступних складових: 1) момент прийняття проданої (відступленої) дебіторської заборгованості до обліку; 2) специфіка факторингу залежності від їх виду; 3) особливості облікового відображення комісії при факторингових операцій; 4) порядок проведення інвентаризації факторингових операцій.

Ключові слова: факторинг; ризик; договір; договірна політика; організація бухгалтерського обліку; облікова політика.

Постановка проблеми. Система бухгалтерського обліку у факторинговій компанії має бути адаптована до особливостей договірної регулювання факторингу. Це обумовлено складністю правового забезпечення регулювання факторингової діяльності та необхідністю підвищення аналітичної і посилення контрольної функції бухгалтерського обліку відносно виконання положень договору факторингу на підприємстві. Впливаючи на умови договору факторингу, облікові працівники та управлінський персонал можуть обрати найоптимальніші наслідки ризиків господарської діяльності компанії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання організації та методики бухгалтерського обліку факторингових операцій (факторингової діяльності) розглядали українські науковці, зокрема: О.Г. Веренич [1], І.О. Власова [2], О.М. Кияшко [3], О.М. Левченко [4], Н.С. Струк [5], К.С. Сурніна [6], О.В. Фартушняк [7], А.П. Шаповалова [1].

Незважаючи на вагомий значення організації бухгалтерського обліку факторингової діяльності, науковцями досі не визначено основні положення її побудови. Тому метою дослідження є пошук підходів до організації бухгалтерського обліку діяльності факторингової компанії в частині рекомендованих положень, які повинні бути задекларовані в обліковій політиці.

Викладення основного матеріалу. Комплексний підхід до бухгалтерського обліку операцій по виконанню положень договору факторингу передбачає первинний облік з одночасною грошовою оцінкою факторингових операцій, їх облікове відображення на рахунках, бухгалтерський контроль за своєчасністю погашення боргу дебітором та за об'єктами застави, розкриття інформації у звітності факторингової компанії. Відповідно до вказаного факторингова операція повинна бути відображена в обліку на синтетичних та аналітичних рахунках, що дозволяє розмежовувати види факторингу, фіксувати методи управління ризиками за факторинговою операцією тощо. Поступове накопичення інформації на бухгалтерських рахунках дозволяє укрупнено систематизувати дані про послуги факторингу, що надає компанія. Виконання положень договору факторингу спричиняють ряд господарських операцій, які відображаються в обліку та узагальнюються у звітності факторингової компанії, тим самим, відбувається задоволення інформаційних потреб її користувачів.

На підставі виявлення найбільш суттєвих положень договору факторингу, які мають вплив на організацію бухгалтерського обліку (тип, предмет, сторони договору, обсяг фінансування, гарантії, страхування та інші умови), встановлено їх значення для управління ризиками та запропоновано лімітування обсягів фінансування за договором факторингу залежно від його виду (табл. 1). Обсяги фінансування визначені з врахуванням виду факторингу та додаткових гарантій платежу, а також причин виникнення внутрішніх ризиків факторингового бізнесу.

Ідентифікація найважливіших положень договору факторингу для ризик-орієнтованого управління діяльністю факторингової компанії дозволила розробити матрицю ризиків факторингового бізнесу з метою підвищення ефективності управління ними та удосконалення бухгалтерського обліку операцій, зумовлених методами управління ризиками (табл. 2).

Основні положення договору факторингу значимі для управління ризиками факторингового бізнесу

№ з/п	Тип договору	Предмет	Сторони договору	Ліміт фінансування	Гарантії	Страховання
1	Зворотній факторинг	Фінансування, відступлення права грошової вимоги, вимога про відшкодування	Постачальник, покупець, фактор	90–100 %	Наявність права зворотної вимоги	-
2	Беззворотній факторинг	Фінансування, відступлення права грошової вимоги	Постачальник, покупець, фактор	80–90 %	-	За домовленістю сторін
3	Беззворотній факторинг із заставою	Фінансування, відступлення права грошової вимоги, вимога про відшкодування, майно	Постачальник, покупець, фактор	95–100 %	Предмет застави	-
4	Закупівельний (реверсний) факторинг	Фінансування, відступлення права грошової вимоги	Покупець, фактор, і як наслідок, постачальник	100 %	Право зворотної вимоги за домовленістю	За домовленістю сторін
5	Консенсуальний факторинг	Фінансування, відступлення права грошової вимоги	Постачальник, фактор, і як наслідок, покупець	100 %	Право зворотної вимоги за домовленістю	За домовленістю сторін
6	Тендерний факторинг	Фінансування, відступлення права грошової вимоги	Постачальник, покупець, фактор	100 %	Право зворотної вимоги за домовленістю	За домовленістю сторін
7	Конф'ормінг	Фінансування, відступлення права грошової вимоги	Партнерська мережа: постачальник, покупець, фактор	80–100 %	Право зворотної вимоги за домовленістю	За домовленістю сторін
8	Факторинг-реструктуризація	Фінансування, відступлення права грошової вимоги	Фактор, боржник	65–90 %	Право зворотної вимоги за домовленістю	За домовленістю сторін
9	Експортний факторинг	Фінансування, відступлення права грошової вимоги	Постачальник, покупець, фактор покупця, фактор постачальника	100 % (фактор постачальник)	Право зворотної вимоги за домовленістю	За домовленістю сторін
10	Імпортний факторинг	Фінансування, відступлення права грошової вимоги	Постачальник, покупець, фактор покупця, фактор постачальника	100 % (фактор постачальник)	Право зворотної вимоги за домовленістю	Кредитного ризику

Матриця ризиків факторингового бізнесу для цілей бухгалтерського обліку та управління ризиками

Таблиця 2

Вид факторингу	Види ризику						
	Кредитний ризик (непогашення грошової вимоги)	Ризик ліквідності (невчасного платежу)	Ризик неповного платежу	Ризик невиконання постачальником умов договору факторингу	Ризик невиконання постачальником умов договору поставки	Фрод-ризик	Ризики персоналу (технічний)
Зворотній факторинг	-	+	+	+	+	+	+
Беззворотній факторинг	+	+	+	+	+	+	+
Беззворотній факторинг із заставою	-	+	+	+	+	+	+
Закупівельний (реверсний) факторинг	+	+	+	-	+	+	+
Консенсуальний факторинг	+	+	+	-	+	+	+
Тендерний факторинг	-	-	+	-	+	+	+
Конф'ормінг	-	+	+	+	+	+	+
Факторинг-реструктуризація	+	+	+		+	+	+
Експортний факторинг	-	-	+	+	+	+	+
Імпортний факторинг	+	+	+	-	-	+	+
Методи управління ризиками	Фінансовий аналіз дебіторів, право зворотної вимоги, лімітування, резерви, диверсифікація, передача ризиків	Аналіз інформації про дебітора, резерви, право зворотної вимоги, застава	Аналіз інформації про дебітора, резерви, право зворотної вимоги, застава	Оцінка фінансового стану, ліміт фінансування (до 90%), передача ризиків, диверсифікація, резерви	Право зворотної вимоги, верифікація поставок, резерви, передача ризиків, диверсифікація	Оцінка діяльності клієнта, резерви, право зворотної вимоги, застава, диверсифікація	Передача ризиків (страхування відповідальності), резерви

Розроблена матриця дозволяє обрати найбільш оптимальний метод управління ризиком та обсяг фінансування клієнта залежно від виду факторингу з врахуванням можливих ризиків, що будуть супроводжувати факторингові операції. Дана матриця є базисом в управлінні ризиками факторингового бізнесу та регламентом для необхідності застосування того чи іншого методу зниження або нейтралізації ризиків. Вибір методів мінімізації ризиків діяльності факторингових компаній зумовлює необхідність удосконалення їх облікового забезпечення.

Облікова політика підприємства в частині здійснення факторингу має на меті встановлення чітких вимог до суб'єктів введення бухгалтерського обліку з урахуванням особливостей господарської діяльності підприємства, що, у свою чергу, надасть можливість завчасно виявити відхилення та передбачити порушення в системі облікового відображення факторингових операцій.

Багатоваріантність методик бухгалтерського обліку, визначених Національними положеннями (стандартами), що його регламентують, реалізується в обліковій політиці підприємства. Остання, враховуючи норми чинного законодавства, дозволяє здійснити підбір альтернативної методики обліку відповідно до типу (групи) господарських операцій факторингової компанії (наприклад, за видами факторингу, права грошової вимоги тощо).

Облікова політика факторингової компанії окрім положень договірної політики повинна також містити положення з організації бухгалтерського обліку факторингових операцій. Адже невизначеність законодавчої регламентації щодо методики відображення факторингових операцій впливає на достовірність та повноту надання інформації управлінському персоналу щодо ризиків діяльності та ефективності факторингового бізнесу. Відповідно, при формуванні облікового забезпечення управління ризиками факторингу, нами пропонується враховувати наступні складові облікової політики факторингової компанії:

1) моментом прийняття права грошової вимоги (визнання її активом) є момент підписання договору факторингу, що підтверджує передачу клієнтом факторинговій компанії відступлення права грошової вимоги;

2) вартість факторингової послуги формується шляхом сумування витрат, пов'язаних зі здійсненням факторингу, розподілом непрямих витрат та її коригуванням на показник інтегрованого внутрішнього ризику факторингової компанії. Запропонований показник вказує на ймовірні наслідки ризиків діяльності компанії та розраховується шляхом сумування одиниці та індикаторів всіх внутрішніх ризиків, притаманних окремо взятому виду факторингу.

Коригування вартості факторингової послуги слід здійснювати її множенням на показник інтегрованого внутрішнього ризику:

$I_{вр} = 1 + (КР + РЛ + Р_{нп} + Р_{ндФ} + Р_{ндП} + ФР + РП)$, де КР – кредитний ризик; РЛ – ризик ліквідності; Р_{нп} – ризик неповного платежу; ФР – фрод ризик; Р_{ндФ} – ризик невиконання постачальником умов договору факторингу; Р_{ндП} – ризик невиконання постачальником умов договору поставки; РП – ризик персоналу.

Базові значення індикаторів внутрішніх ризиків, залежно від зони ризику, ідентифіковані на підставі результатів анкетування щодо наявності в діяльності факторингової компанії внутрішніх ризиків, частоти їх виникнення та масштабності впливу негативних наслідків на фінансовий стан підприємства-фактора: кредитний ризик – 0,20; ризик ліквідності (невчасного платежу) – 0,05; ризик неповного платежу – 0,10; фрод ризик – 0,25; ризик невиконання постачальником умов договору факторингу – 0,15; ризик невиконання постачальником умов договору поставки – 0,15; ризики персоналу (технічний) – 0,10. Таким чином, при максимальних значеннях кожного із 7 видів внутрішнього ризику розрахунок набуває наступного вигляду:

$$I_{вр} = 1 + (0,20 + 0,05 + 0,10 + 0,15 + 0,15 + 0,25 + 0,10) = 2.$$

В даному випадку розрахований показник є максимальним значенням та збільшує в подвійному розмірі вартість факторингової послуги. Даний підхід сприяє підвищенню рентабельності відповідних послуг та ефективності управління ризиками і факторинговим бізнесом в цілому;

3) у зв'язку з нерозробленістю методичного забезпечення бухгалтерського обліку факторингових операцій для цілей управління ризиками облікова політика повинна передбачити бухгалтерські рахунки в розрізах аналітики задля максимального задоволення інформаційних потреб різних груп користувачів. Зокрема, запропоновано рахунок 32 “Розрахунки за факторинговими операціями”, призначений для обліку заборгованості дебіторів у частині відступлення права грошової вимоги;

4) комісію за факторингові операції (винагороду) необхідно включати в облікову вартість активів з одночасним визнанням доходу. З метою реалізації даної пропозиції запропоновано субрахунок 321 “Винагороди за договором факторингу”.

Окрім основних положень облікової політики щодо здійснення факторингових операцій в умовах ризику, фінансова установа може визначати бази розподілу непрямих витрат при формуванні собівартості послуг, декларувати порядок проведення інвентаризації прав грошової вимоги залежно від виду факторингу, визначити документальне забезпечення вказаних операцій та інше.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, дослідження договірної політики дозволило визначити в контексті організації бухгалтерського обліку факторингових операцій в умовах ризику методи управління ним, що окреслює об'єкти бухгалтерського обліку, бухгалтерські рахунки для їх відображення, обсяг грошових коштів для фінансування клієнта та порядок його облікового відображення. Розробка облікової регламентації управління ризиками компанії-фактора сприяє повноцінній аналізу ефективності факторингу та дозволяє здійснювати своєчасний контроль за рівнем ризику, відхиленнями та економічною доцільністю методів управління ризиками.

Перспективами подальших досліджень є розвиток методики бухгалтерського обліку господарських операцій, зумовлений застосуванням методів управління ризиками діяльності факторингової компанії.

Список використаної літератури:

1. Веренич О.Г. Облікові аспекти факторингу / О.Г. Веренич, А.П. Шаповалова // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку : зб. наук. пр. – 2007. – № 577. – Львів : «Львівська Політехніка». – С. 50–54.
2. Власова І.О. Облік розрахунків з дебіторами та кредиторами : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.06.04 / І.О. Власова. – К. : Нац. аграрний ун-т, 2005. – 20 с.
3. Кияшко О.М. Облік та аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством : автореф. дис. ... канд. екон. наук / О.М. Кияшко ; КНТЕУ. – К., 2011. – 20 с.
4. Левченко О.М. Факторинг: методика облікового процесу / О.М. Левченко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 11 (113). – С. 219–233.
5. Струк Н.С. Фінансово-облікове забезпечення факторингових партнерських угод в Україні / Н.С. Струк // Вісник нац. ун-ту «Львівська політехніка» : зб. наук. праць. – 2009. – № 647. – С. 221–228.
6. Сурніна К.С. Особливості рефінансування дебіторської заборгованості шляхом факторингу / К.С. Сурніна // Вісник ЖІТІ. – 2002. – № 19. – С. 281–283.
7. Фартушняк О.В. Деякі аспекти відображення факторингових операцій в обліку / О.В. Фартушняк, І.Ю. Пасічник // Економіка розвитку. – 2008. – № 2 (46). – С. 67–69.

References:

1. Verenyich, O.G. and Shapovalova, A.P. (2007), «Oblikovi aspekty faktoryngy», *Menedzhment ta pidpryjemnytvo v Ukraini: etapy stanovlennja i problemy rozvytku*, zb. nauk. pr., No. 577, «L'viv's'ka Politehnika», L'viv, pp. 50–54.
2. Vlasova, I.O. (2005), *Oblik rozrahunkiv z debitoramy ta kredytoramy*, dys. kand. ekon. nauk, spec. 08.06.04, Nac. agrarnyj un-t, Kyi'v, 20 p.
3. Kyjashko, O.M. (2011), *Oblik ta analiz debitors'koi' zaborgovanosti v systemi upravlinnja pidpryjemstvom*, avtoref. dys. kand. ekon. nauk, KNTEU, Kyi'v, 20 p.
4. Levchenko, O.M. (2010), «Faktoryng: metodyka oblikovogo procesu», *Aktual'ni problemy ekonomiky*, No. 11 (113), pp. 219–233.
5. Struk, N.S. (2009), «Finansovo-oblikove zabezpechennja faktoryngovyh partners'kyh ugod v Ukraini», *Visnyk nac. un-tu «L'viv's'ka politehnika»*, zb. nauk. prac', No. 647, pp. 221–228.
6. Surmina, K.S. (2002), «Osoblyvosti refinansuvannja debitors'koi' zaborgovanosti shljahom faktoryngy», *Visnyk ZhITI*, No. 19, pp. 281–283.
7. Fartushnjak, O.V. and Pasichnyk, I.Ju. (2008), «Dejaki aspekty vidobrazhennja faktoryngovyh operacij v obliku», *Ekonomika rozvytku*, No. 2 (46), pp. 67–69.

ВИГІВСЬКА Ірина Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління ризиками господарської діяльності підприємств;
- проблеми бухгалтерського обліку витрат суб'єктів господарювання.

МАКАРОВИЧ Вікторія Костянтинівна – доцент кафедри обліку і аудиту ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Наукові інтереси:

- обліково-аналітичне забезпечення фінансових інструментів.

Стаття надійшла до редакції 17.05.2017.